

มูทรา : รหัสยานัยของพุทธปรัชญายุคต้น

Mudrā : Code of Early Buddhists Philosophy

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล, ดร.

พระมหาวิเชียร วชิรเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

monkasian@gmail.com

บทคัดย่อ

ภาพของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนแสดงรหัสยานัยเอาไว้เรียกว่า “มูทรา” เป็นหนึ่งในรูปแบบที่สวยงามที่สุดในการแสดงออกโดยการใช้นิ้วมือและนิ้วหัวแม่มือของมนุษย์ เป็นอากัปกิริยาเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงคติธรรมที่สำคัญ การทำสัญลักษณ์ด้วยการจับนิ้วมือในลักษณะต่างๆ ไม่ได้เป็นเพียงคติทางศาสนาที่นำมาใช้สร้างพระพุทธรูปมาให้เกิดสุนทรียภาพเท่านั้น แต่ยังอาจนำมาใช้ในการเจริญสติ สมาธิและปัญญาได้ด้วย กล่าวกันในหมู่ชาวพุทธว่า เมื่อฝึกสมาธิจนกลายเป็นนิสัยแล้วจะเข้าถึงวิถีจิตแห่งพุทธะที่เที่ยงแท้ บุคคลนั้นจะมีท่าทางอากัปกิริยาที่เชื่องช้าเนิบนาบอ่อนนุ่มมีสติสมบูรณ์ แต่ในขณะที่เดียวกันจะหนักแน่นมั่นคง อากัปกิริยาเคลื่อนไหวของผู้ที่เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะที่กล่าวนี้จะเป็นตัวกำหนดอาการของ “มูทรา” ซึ่งก็คืออากัปกิริยาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระองค์ ผู้รักษาศีล สมาธิและปัญญา จนเกิดต่อกันเป็นลูกโซ่ อากัปกิริยามูทรานี้จึงซ่อนองค์คุณที่สำคัญที่สุดไว้คือ ศีลและการฝึกสติ เพื่อให้ได้มาซึ่งสมาธิเอาไว้อย่างลึกซึ้งแนบเนียน

คำสำคัญ : มูทรา, รหัสยานัย, พุทธปรัชญายุคต้น

Abstract

Every Buddha image has a code or “Mudrā” as one of the most beautiful expressions through the human thumb and index finger. This is a symbolic gesture with underlying ethics. Aside from instilling aesthetic qualities in Buddha images, various hand gestures may be used to improve morality, concentration and wisdom. It is said among Buddhists that if one trains concentration regularly, one can reach the true path of Buddha. That person will have a slow, soft and perfect yet bold and stable gesture. Movement and gesture of those with wisdom define “Mudrā”—gesture of Buddha and his disciples, which can radiate to others. This “Mudrā” this

has a subtly hidden but most important quality that is morality and consciousness training to obtain concentration.

Keywords : Mudrā, Code, Early Buddhists Philosophy

ความนำ

เมื่อกล่าวถึง พระพุทธศาสนาดั้งเดิม(Early Buddhism)มีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ คือ “มุทรา” เพื่อปฏิบัติสมาธิ แม้จะผ่านกาลเวลาอย่างยาวนาน จนถึงปัจจุบันที่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “พุทธศาสนากึ่งเถรวาท” (คำแดง, 2544 : 24) แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรมขั้นสูง ต้นกำเนิดของรหัสยานี้รวมถึงคติการสร้างท่าทางอันเชื่อมโยงกับการปฏิบัติสมาธิรวมถึงลักษณะเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ ล้วนมีความหมายที่แอบแฝงอยู่แทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น มุทราไม่ใช่สิ่งที่สักแต่จะทำตามความเชื่อถือของเหล่านักปฏิบัติธรรมเท่านั้น หากแต่มีความหมายเชิงพุทธปรัชญาที่ส่งผลทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถสลัดบาปอกุศล มีจิตเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธเจ้า จนเข้าถึงแก่นของคำสอนของพระพุทธองค์ได้ การไม่เข้าใจถึงความหมายของ ท่าทางการนั่งและการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางกายที่ซ่อนหลักธรรมคำสอนเอาไว้อย่างแยบยล ย่อมไม่อาจเข้าใจโลก ชีวิตและความลึกลับของจักรวาลได้

มุทรา คืออะไร (What is mudrā)

ตามวัฒนธรรมเวทของอินเดียโบราณโลกทั้งโลกของเราสร้างจาก 'ห้าองค์ประกอบ' เรียกว่า The Panch-Maha-Bhuta's ธาตุทั้งห้าคือ ดิน น้ำ ไฟ ลมและอวกาศ / สุญญากาศ ธาตุเหล่านี้เรียกว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมและธาตุอวกาศ **มุทรา(mudras)** หรือ ท่าทางมือ มีบทบาทสำคัญในแนวคิดโยคะและปรัชญาอินเดียที่ได้รับการอธิบายเพิ่มเติมว่ามีรายละเอียดเชื่อมโยงกับธาตุของโลกและจักรวาลเหล่านี้ ความรู้นี้อาจเป็นประโยชน์กับพวกเราชาวพุทธทุกคนในการหาความหมาย แล้วยกขึ้นไปสู่การแสดงออกของเรา มือเป็นส่วนสำคัญของสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าเราเกี่ยวข้องกับชีวิตและวิธีการที่เราสัมผัสโลก เมื่อพลังงานของเรามีความเข้มข้นและมีความคิดสร้างสรรค์ มือ จะแสดงถึงชีวิตชีวาและความใส่ใจของเรามีพลังและกำกับอย่างใกล้ชิดในทิศทางบวก (Carroll, 2012 : 120-121)

มุทรา (สันสกฤต: मुद्रा mudrā) เป็นท่าทางแสดงสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมในศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธในยุคต้น (Encyclopædia Britannica., 2010) ส่วนมากเน้นที่ลักษณะมือและนิ้ว มุทราแต่ละท่าจะแฝงนัยความหมายทางจิตวิญญาณแตกต่างกันไปตามประติมานวิทยาและการฝึกจิตที่พบในศาสนาแบบอินเดีย ในพิธีกรรมของลัทธิตันตระมีมุทรากำหนดไว้ถึง 108 ท่า (Woodroffe, 1951 : 45-47) ทางฝ่ายโยคะ มีการใช้มุทราจะควบคู่ไปกับการฝึกปรายณายาม (การควบคุมลมหายใจ)

มุทราที่สำคัญได้แก่ ปัทมาสนะ สุขาสนะ และวัชรสนะ ซึ่งแสดงทำนองแตกต่างกันไปเพื่อเสริมพลังปราณในร่างกาย

ตามปกติคนเรามักจะไม่สนใจท่าทางของร่างกายตนเองเท่าใดนัก ผู้ที่ไม่ใคร่ใส่ใจกับการเคลื่อนไหวร่างกาย ก็จะกลายเป็นคนที่ไร้ลีลา จะยืน เดิน นั่ง นอน หรือขยับเขยื้อนร่างกายก็ไม่สวยงาม เป็นไปโดยปราศจากสติและสัมปชัญญะ แตกต่างจากผู้ที่มีสติสมบูรณ์ สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกายของตนให้เป็นไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ได้ ผู้นั้นย่อมมีกาย อ่อนช้อยงดงาม การเดิน ยืน นั่ง และนอนของเขาก็คือสิ่งที่น่าดูน่าชม นอกจากนี้ในทางพุทธปรัชญาก็มีความเชื่อในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนั้นร่างกายกับจิตวิญญาณอยู่ด้วย กายที่บริสุทธิ์ ย่อมเกิดจากจิตที่มีศีลบริสุทธิ์ และย่อมทำให้เกิดปัญญอันบริสุทธิ์ตามมาด้วย ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดเรื่อง “มุทรา” ขึ้นตั้งแต่ยุคต้นของพระพุทธศาสนาและมีการปฏิบัติเรื่อยมา

ภาพที่ 1 “มุทรา” (symbolic gestures) จากคัมภีร์พุทธโบราณ (Pelliot Chinois 3835)

ที่ค้นพบที่ถ้ำตุนหวง มีอายุราวพันปี

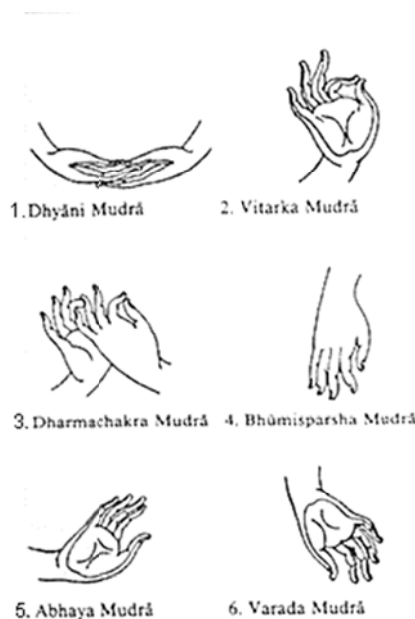
Mudras ที่เป็นแบบดั้งเดิมในอินเดียมี 6 แบบ ซึ่งครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมดในบทความนี้ ในยุคดั้งเดิม มุทรา เป็นที่รู้จักในนาม “การฝึกโยคะ” เพื่อเพิ่มพลังให้กับร่างกายและจิตใจมากขึ้น มุทรา มีบทบาทร่วมกับ อาสนะ (pranayama) มนต์ และการทำสมาธิ ในราชโยคะ (Raja Yoga) และ หัตถโยคะ (Hatha Yoga) มุทรา กลายเป็นส่วนหนึ่งของชั้นเรียนโยคะที่ต้องฝึกฝนเป็นประจำ (Carroll, 2012 : 25)

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในอินเดียคำว่า “มุทรา” (symbolic gestures) ได้ถูกนำมาใช้ในความหมายว่า การแสดงท่าด้วยพระหัตถ์ว่า พระพุทธเจ้ากำลังทรงกระทำอะไร คือทั้ง

ท่าทางของร่างกาย หรือสัญลักษณ์ของพระหัตถ์(bodily posture or symbolic gesture) (TravelAroundD, 2552)

เมื่อตีความหมายในเชิงรหัสยัญในพุทธปรัชญา “มุทรา” จึงหมายถึง การแสดงมือเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ได้ทรงแสดงไว้เป็นความหมายถึงพระธรรมธาตุในพระโพธิสัตว์ โดยผู้ทำจะต้องใช้สมาธิจิตเป็นการทำความกลมกลืนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ทวยเทพ ธรรมบาล อภิเชกตนเองสมมุติให้เป็นเทพเป็นโพธิสัตว์ ถึงเป็นพระพุทธเจ้า เพื่ออาราธนาคุณมาช่วยโปรดสรรพสัตว์ ซึ่งผู้ทำต้องมีสมาธิจิตสูงมาก และมีศีลสะอาดบริสุทธิ์ ด้วยปัญญาจึงจะสัมฤทธิ์ผล (Zigcer, 2561 : 4)

กล่าวกันว่า สื่อสัญลักษณ์มุทราในพิธีโยคะตันตระของคณะสงฆ์จีนซึ่งมีพื้นฐานมาจากอนุตรตันตระในทิเบตที่เป็นฐานที่แปดนั้น จัดเป็นฐานรองสุดท้ายของพุทธญาณทั้งเก้าเป็นรองเพียงอทิโยคะ เป็นฐานพิเศษของฌณาปะเท่านั้น ซึ่งการเจริญสตันนั้นห่างไกลจากการบรรลุพุทธภาวะอีกนับกลับไม่ได้ แต่กระนั้นก็ตาม อากัปกริยามหามุทราในพิธีโยคะตันตระนั้นคือ เป็นการรวมสมาธิกระทั่งเป็นหนึ่งเดียวกับพุทธะโดยผ่านมุทราผู้เรียนรู้ฝึกฝนปฏิบัติใช้เวลาไม่เกิน 3 ชาติในการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 2 มุทรา แบบต่างๆ

ความหมายของ มุทรา แบบต่างๆ 6 มุทรา (ดิศกุล ศ' , 2556 : 9) ได้แก่

ธยานิมุทรา(Dhyani Mudra or Samadhi Mudra : gesture of meditation) สัญลักษณ์แทนสมาธิ การหลุดพ้นของจิตสู่นิพพาน หรือการตรัสรู้

ตรรกมุทรา (Vitarka Mudra : teaching gesture The Gesture of Debate) สัญลักษณ์ทรงแสดงธรรม เดียวนี้จะได้ยินศัพท์ใหม่เขาบอกว่า ปางติน้ำมนต์ผมยังค้นไม่เจอแต่ทรงแสดงธรรมนี้ถูกต้องแน่นอน มุทราเนี่ยยังต้องประกอบกันด้วยสองหัตถ์ คือพระหัตถ์ขวาจีบยกขึ้นระดับไหล่ พระหัตถ์ซ้ายหงายห้อยลงระดับสะโพก ถ้าเป็นปางนั่งสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายจะวางหงายบนพระเพลา

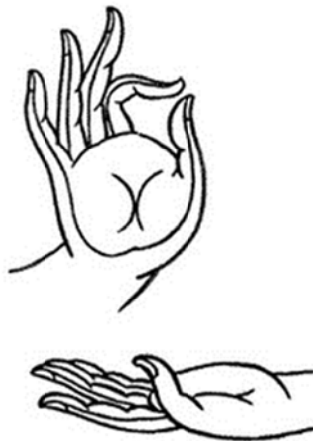
ธรรมจักรมุทรา (Dharmachakra Mudra : gesture of turning the wheel of the teaching) สัญลักษณ์ทรงแสดงปฐมเทศนา มุทราแบบนี้ มีการนำไปสร้างเป็นพระพุทธรูปทั้ง 3 อริยาบถ คือยืน นั่งห้อยพระบาท และนั่งสมาธิ

ภูมิผัสสมุทรา (Bhumisparsha Mudra : gesture of touching the earth) สัญลักษณ์ทรงพิชิตมาร หรือมารวิชัย ที่ทรงใช้พระหัตถ์ ยื่นลงไปแตะพระธรณี เพื่อให้พระธรณีเป็นพยาน มุทราเนี่ยยังแสดงถึงความมั่นคง ไม่หวั่นไหวอีกด้วย

อภัยมุทรา ทรงประทานอภัย (Abhaya Mudra : gesture of fearlessness and granting protection or the Gesture of Renunciation) สัญลักษณ์แสดงพลังแห่งการปกป้องคุ้มครอง เป็นมุทราที่พระพุทธรูปทรงกระทำภายหลังจากทรงตรัสรู้ ประทานแก่สัตว์โลกทั้งหลาย

วรทมุทรา ทรงประทานพร (Varada Mudra : gesture of granting wishes or The Gesture of Compassion) สัญลักษณ์แสดงประทานพรที่ขอ หรือการสละให้

ประเด็นปัญหาในด้านความหมายคือ ผู้ที่แสดงมุทราแต่ละแบบนี้ ควรมีความหมายถึงการแสดงตามแบบของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด หรือถ้าเป็นพระพุทธเจ้าศากยมุณี หมายถึงพุทธประวัติในช่วงใด ซึ่งยังไม่มีเอกสารหลักฐานใดๆ ได้กล่าวถึงไว้เลย ดังนั้นจึงมีนักวิชาการหลายท่านแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่น “**วितรรกมุทรา**” บางท่านบอกว่า “**วितรรกมุทรา**” หมายถึง ตอนที่พระพุทธเจ้าศากยมุณีเสด็จกลับมาจากดาวดึงส์ (ดิศกุล ส' , 2538 : 6) ในขณะที่บางท่านเชื่อว่าอาจหมายถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ ในตอนเสด็จมารับดวงวิญญาณของผู้ศรัทธาขึ้นสู่สุขาวิพุทธเกษตร (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2528 : 31-33) หรือ **ธรรมจักรมุทรา** ก็อาจไม่ได้เป็นมุทราที่ใช้สำหรับตอนแสดงปฐมเทศนา เพราะจากหลักฐานทางศิลปะสมัยคันธาระเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนแสดงปฐมเทศนา กลับไม่ปรากฏพระพุทธรูปองค์ใดเลยที่แสดงธรรมจักรมุทรา ดูเหมือนว่า จะเป็นการแสดงอภัยมุทรา หรือแสดงการหมุนธรรมจักรมากกว่า นอกจากนี้ภาพแสดงมหาปาฏิหาริย์ทุกภาพพระพุทธรูปองค์กลางล้วนแต่แสดงธรรมจักรมุทราทั้งสิ้น (ติงสัญชลี, 2544 : 25)

ภาพที่ 3 วิตรรกมูทรา

การแสดงวิตรรกะมูทรานี้มีปรากฏขึ้นในพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายคือ เถรวาท และ มหายาน จึงเกิดประเด็นที่น่าสนใจต่อไปว่าการแสดงวิตรรกะมูทรา นี้ควรมีความหมายว่าอย่างไร ซึ่งอาจแบ่งได้สองแนวคิดหลักๆ กล่าวคือ

1. แนวความคิดที่เชื่อว่าหมายถึงตอนที่พระพุทธเจ้าได้ลงจากดาวดึงส์ สาเหตุที่ทำให้ นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าการแสดงวิตรรกะมูทราสองพระหัตถ์ หมายถึงตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลง จากดาวดึงส์นั้น เพราะมีการค้นพบพระพุทธรูปที่แสดงวิตรรกะมูทราขนาบข้างด้วยพระอินทร์และพระ พรหม

2. แนวความคิดที่เชื่อว่าหมายถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ สาเหตุเพราะมีการค้นพบ พระพุทธรูปขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์และหนึ่งในพระโพธิสัตว์นั้นเป็นบริวารของพระพุทธเจ้าอมิ ตาภะ จึงทำให้สันนิษฐานว่า พระพุทธเจ้าที่แสดงวิตรรกะมูทราอยู่นั้นคือ พระพุทธเจ้าอมิตาภะนั้นเอง

“มูทรา” ในพุทธปรัชญายุคต้น

จากการหาความหมายอันสูงส่งของการทำ “มูทรา” ทำให้มีผู้เลื่อมใสในการทำมูทรา และ พยายามปฏิบัติตาม แต่การจะแสดงมูทราตามอย่างพระพุทธเจ้านั้น กล่าวกันว่าผู้ฝึกฝนจะต้องฝึก สมาธิจนกลายเป็นนิสสัยจะเข้าถึงวิถิจิตแห่งพุทธะที่เที่ยงแท้แล้ว บุคคลเหล่านั้นจะมีท่าทางอากัปกริยาที่ เชื่องช้าเนิบนาบอ่อนนุ่มมีสติแต่ในขณะเดียวกันจะหนักแน่นมั่นคงเพราะเป็นอาการของคนมี สติสัมปชัญญะ อากัปกริยาเคลื่อนไหวของผู้ที่เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะนี้แหละที่กำหนดอาการมูทรา การเคลื่อนไหวเช่นนี้คืออากัปกริยาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกของท่าน คือพระสงฆ์ผู้รักาศิล ฝึก สติ สมาธิและปัญญา จนเกิดต่อกันเป็นลูกโซ่ ฉะนั้นผู้ที่ฝึกสติ สมาธิแล้วการเคลื่อนไหวของผู้นั้นจะ ตรงกันข้ามกับผู้ไม่ได้ฝึกซึ่งมักจะมีอาการเร่ร่อน หยาบ กระโดด กระเดก นอกจากคนที่มีอาการสงบ

โดยธรรมชาติและนิสัยเท่านั้น อากัปกริยามุทราที่จึงซ่อนองค์คุณที่สำคัญที่สุดไว้คือ เรื่องศีล เรื่องการฝึกสติ เพื่อให้ได้มาซึ่งสมาธิเอาไว้อย่างลึกซึ้ง

ในฝ่ายมหายานนำการฝึกสมาธิด้วยมุทราของอมิตาภะพุทธเจ้า 9 ท่า มาใช้ฝึกสติและสมาธิอย่างกว้างขวาง เป็นเรื่องที่มีกายต่างๆ ก็สามารถทำตามได้มีขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมของตน เช่นเดียวกับการนั่งสมาธิที่กระทำกันได้เป็นสากล มุทรา (Mudra) จึงเปรียบเหมือนเป็นการประทับตรา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพลังงานชีวิต เป็นหนึ่งในรูปแบบที่สวยงามที่สุดในการแสดงออกโดยการใช้นิ้วมือและนิ้วหัวแม่มือของมนุษย์ การทำมุทรา(Mudra) เป็นการกระทำต่อประสาทและกล้ามเนื้อโดยสมัครใจ ท่าที่พลังจะถูกควบคุมและกำกับผ่านนาฏกรรม แม้ในระดับกายภาพ มุทรา(Mudra) ยังหมายถึง การตรา หรือก่อตัวของพลัง,การประทับ, การแสดงผลท่าทางตำแหน่งของร่างกายซึ่งมีความสุข และความสุขซึ่งเป็นสัญลักษณ์และการดำเนินการกับการแสดงออกบางอย่างบนใบหน้า

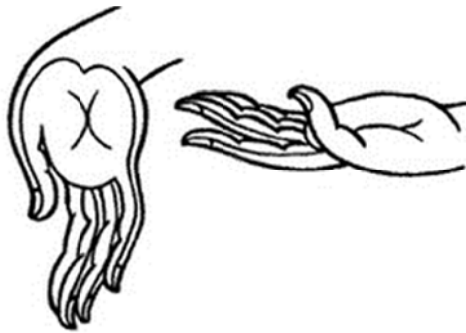
นอกจากนี้ยังเป็นที่รู้จักในฐานะท่าทางพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ที่มีประสบการณ์จากครั้งเก่ามากในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู มุทรา(Mudra) กระตุ้นให้มีการมีส่วนร่วมของร่างกายทั้งหมดและจะมีการดำเนินการโดยใช้นิ้วมือทั้งสองข้างและมือได้เป็นอย่างดีถือว่าเป็นพลังหรือ “ตราประทับที่แท้จริง” ที่ใช้ในการปฏิบัติทางจิตวิญญาณทางศาสนาในอินเดีย มีการอ้างอิงถึง มุทรา(Mudras) ในปรัชญาของโลกตะวันออกและยังเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติโยคะ

มุทรา คือ กิริยาอาการของพระพุทธรูป เป็นอาการเป็นอยู่ของผู้บรรลุความจริงอันสูงสุดแล้ว หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหาแล้วอย่างสิ้นเชิง การแสดงออกทางกาย วาจาและใจ จึงเป็นไปติดต่อกันเป็นลูกโซ่ รูปแบบอากัปกริยาการจับนิ้วทำมุทราเป็นการแสดงออกของสภาวะจิตที่เข้าถึงและร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธรูป เช่น ธรรมจักรมุทราอภัยปราณี, มุทราสมาธิ, มุทรา ฯลฯ ซึ่งเมื่อทำมุทราแล้วจะมีมนต์กำกับเฉพาะมุทรานั้นเชื่อกันว่า มีบุญญาภิสมานุภาพอันไพศาลมาก ทำหนึ่งมุทราสามารถชำระบาปซึ่งสั่งสมอยู่ในสันดานเป็นเวลากว่า 30 อสงไขยแสนมหากัลป์ให้หมดสิ้นไป และยังเป็นทีสรรเสริญยกย่องของเทวดา อินทร์ พรหมทั้งหลาย บางท่านสงสัยว่า มุทรา เกี่ยวข้องกันกับท่า ฤาษีดัดตนหรือไม่ นักวิชาการบางท่านกล่าวว่ามีส่วนเชื่อมโยงกัน แต่ผู้เขียนคิดว่า พุทธปรัชญาไปไกลกว่า เพราะอากัปกริยาของมุทรานั้นเป็นอันเดียวกับของพระพุทธรูปที่ปฏิบัติจนเกิดต่อกันเป็นลูกโซ่ เป็นอาการของผู้หลุดพ้นจากอำนาจกิเลส มุทรา จึงเป็นเรื่องทางอภิปรัชญาในพุทธปรัชญาคืออาการเป็นอยู่ของผู้บรรลุความจริงอันสูงสุด มิใช่เพียงแค่ระดับโลกียะต่างๆ ไป อย่างฤาษีดัดตน

สรุป/วิพากษ์

มุทราทั้ง 6 ท่า ต่างก็มีความสัมพันธ์กันบ่งบอกรหัสลับต่างๆ ตามความหมายที่ซ่อนอยู่ เช่น อภัยมุทรา แสดงออกถึงจิตของผู้ละโทสะได้หมดจดสิ้นเชิงแล้ว จึงแสดงออกด้วยท่วงท่าแห่งมหาเมตตา ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทจองเวรผู้ใด ปลดปล่อย ปล่อยาวจิตของท่านได้แล้ว หรือ ภูมิสมุทรา สื่อ

ให้เห็นถึงความหนักแน่นมั่นคงในคุณงามความดี ตลอดระยะเวลาอันยาวนานไม่เคยย่อท้อ มุ่งมั่นทำแต่คุณงามความดีเรื่อยมาโดยตลอด จนสั่งสมเป็นพลวะปัจจัย เป็นอุปนิสัยของผู้เต็มเปี่ยมด้วยบุญบารมีธรรมจักรมูทรา เป็นอากัปภิกิริยาของผู้มีมหากรุณาต่อสัตว์โลก โดยไม่เลือกชนชั้น วรรณะ สติปัญญา หรือกำเนิดใดๆ เป็นอากัปภิกิริยาของผู้ที่จิตใจสงบแล้ว ดับแล้วซึ่งโลภะ โทสะ โมหะ สิ้นเชิงไม่กลับมาเกิดอีก ย่อมมีอาการกิริยาที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับปุถุชนธรรมดาผู้ยังหนาไปด้วยกิเลส จะนำมาเปรียบกันไม่ได้ แม้จะแสดงมูทราถูกต้อง ตามตำรา แต่หากบุคคลนั้นจิตใจยังห่อหุ้ม ชุ่มอยู่ด้วยกาม แล้วไซ้ร ก็ไม่ทำให้อากัปภิกิริยานั้นเป็น "มูทรา" ไปได้เลย คงเป็นเพียงการเลียนแบบท่าทางของพระพุทธเจ้า และเหล่าพระอรหันต์เท่านั้นเอง

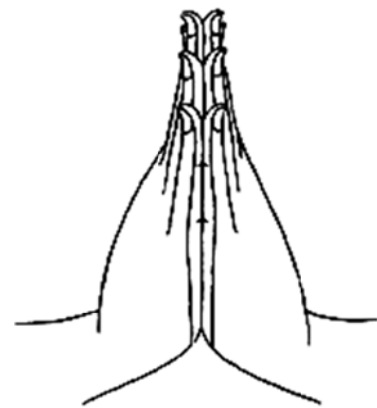

รูปที่ 4 อภัยมูทรา

รูปที่ 5 ธรรมจักรมูทรา

" มูทรา " จึงใช้ว่าสักแต่ว่าอยากทำก็ทำ มูทราต้องเกิดจากการรักษาศีลจนบริสุทธิ์ ไม่กลับไปแปดเปื้อนด้วยมลทินแล้วเท่านั้น จากนั้นศีลจะไปพัฒนาจิตจนเป็นสมาธิขั้นสูง เมื่อกาย วาจา สงบระงับดับกิเลสได้แล้ว ดวงปัญญาของผู้รู้แจ้งโลก จะสว่างไสวขึ้นจนสามารถควบคุมอาการเคลื่อนไหว อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นไปอย่างละมุนละไม อ่อนนุ่ม เนิบนาบ แต่มั่นคงด้วยสติสมบูรณ์ จนทำให้ผู้ที่พบเห็นสัมผัสและเข้าถึงความสงบของจิตบริสุทธิ์นั้นได้ด้วยตนเอง ในปัจจุบันมูทราในศาสนาพุทธมักปรากฏเป็นปางต่าง ๆ ของพระพุทธรูป โดยแต่ละปางจะมีอิริยาบถและท่ามือแตกต่างกันไป ทั้งประวัติความเป็นมาของแต่ละปางก็มีที่มาจากพุทธประวัติ ดังที่ศิลป พีระศรีได้กล่าวว่า" ภาพลักษณ์พระพุทธเจ้าสร้างโดย ปฏิมากรสุโขทัย นั้นเปล่งประกายความสงบเจียบออกมาให้เห็นเป็นพิเศษและมีพลังวิญญานที่รู้สึกได้ แม้จะไม่ใช่วิวาพุทธ" (อาทิจจพโล, 2560 : 8-9)

NAMASKĀRA MUDRĀ

การ

มีข้อสงสัยเกิดขึ้นว่า พระพุทธศาสนาดั้งเดิม มีมูทรา อยู่เพียง 6 มูทราเท่านั้น ไม่ปรากฏ มูทราที่ 7 คือ นมัสการมูทรา (Namaskara Mudra) ท่าแห่งการสวดมนต์ ภาวนาหรืออาการพนมมือ เป็นดอกบัวตูม มูทราใช้นิยมใช้กับเหล่าพระสาวกของพระองค์ เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ ไม่ นิยมใช้กับพระพุทธเจ้า เพราะเหตุใดถึงไม่มีการใช้ "มูทราที่ 7" ในการสร้างพระพุทธรูป เรื่องนี้มาจาก พุทธประวัติตอนหลังจากที่ทรงตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงเสด็จหลักเ็นอยู่ในที่สงัดเกิดความรำพึงอย่างนี้ว่า

" บุคคลผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรง ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เราพึงสักการะ เคารพ อาศัยสมณะหรือ พราหมณ์คนไหนหนอแลอยู่" ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริดังนี้ว่า “ เราพึงสักการะเคารพ อาศัยสมณะหรือพราหมณ์อื่นอยู่ เพื่อความบริบูรณ์แห่งศีลชั้นที่ยังไม่บริบูรณ์แต่เราไม่เห็นสมณะหรือ พราหมณ์อื่นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ที่มีศีลสมบูรณ์กว่าเรา ที่เราจะพึงสักการะ เคารพ อาศัยอยู่” (ส.ส.(ไทย)15/1๗3/233-234) (พระพรหมบัณฑิต, 2561 :121-123)

มูทราที่ 7 นี้แม้ผู้ที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ก็สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ ในฐานะเป็นแบบแห่งการ ฝึกฝนตนเองให้รู้จักกำกับรักษาของผู้นอนน้อมถ่อมตน เพื่อยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นไป แม้ศีล สมาธิ และปัญญายังไม่เต็มเปี่ยมอย่างเช่น พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ จนกว่าจะถึงซึ่งศีลบริสุทธิ สมาธิ และปัญญาบริสุทธีย่างเช่นที่เราท่านทั้งหลายใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ เพื่อทำการสักการบูชาพระ รัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระ หรือแม้แต่ยกมือไหว้ผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้มีพระคุณ และไหว้ซึ่งกันและกัน จน กลายเป็นวัฒนธรรมการไหว้ของไทยในที่สุด

References

- เชษฐ ติงสฺยชฺสี. (2554). การวิเคราะห์การแสดงวัตรกรรมทราสองพระหัตถ์ของพระพุทธรูปศิลปะ ทวาราวดี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นวธรรมและคณะนักวิจัย DIRI. (2561). สมาธิ ทางรอดวิกฤตติดถ้ำ. อยู่ในบุญ, 20-22.
- พระพรหมบัณฑิต. (2561). พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา.พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล. (18 มิถุนายน 2560). สุนทรียศาสตร์กับศีลธรรม.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://phraadirek.blogspot.com/201๗/06/blog-post_8.html
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2528). ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์
- วิกิพีเดีย. (15 ตุลาคม 2018). บทความ มูทรา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/มูทรา>
- ศ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2556). ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สนิท คำแดง. (2544). **ปรัชญาเกวาท**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2538). **ศิลปในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกอนันต์เผยแพร่วรรณ. (ม.ป.ป.). ไตรรัตน์: แก้ววิเศษ 3 ประการ.

Cain Carroll. (2012). **Mudras of India: A Comprehensive Guide to the Hand Gestures of Yoga and Indian Dance**. London: Jessica Kingsley Publishers.

Encyclopædia Britannica. (11 October 2010). **mudra (symbolic gestures)**. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : <https://www.britannica.com/topic/mudra>

Sir John George Woodroffe. (1951). **Shakti and Shākta: Essays and Addresses on the Shākta Tantrashāstra**. London: Ganesh.

TravelAround. (26 Agust 2552). **bloggang.com**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://www.bloggang.com/viewblog.php?id=travelaround&date=10-04-2009&group=21&gblog=>

Zigcer. (5 กรกฎาคม 2561). **มูทรา รหัสยัญที่ซ่อนความหมายขององค์คุณแห่งการเจริญมหาสติ** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://koidoo.com/2018/07/05/>